

VOCABULARI DE BARUC SPINOZA (1632-1677)

Beatitud: El contentament o beatitud és l'acompliment de la perfecció de la natura humana que és al mateix temps desig i raó. En la mesura que no hi ha eternitat (és a dir, no hi pot haver res més enllà del temps), la beatitud no és cap recompensa en el més enllà, sinó l'estat actual, efectiu, de l'ànima que se sent en conformitat amb la natura. El perfecte contentament d'un ésser significa que es coneix com a part d'un tot i que gaudeix d'aquest coneixement. En definitiva, la beatitud és la salvació en el món. La condició de la beatitud és l'afirmació de la necessitat i, en particular, la negació del lliure albir. Vegi's "Passions".

Causalitat: L'ÈTICA espinoziana es presenta –i es demostra– "more geometrico", és a dir, sistemàtica i causal, perquè vol reflectir l'ordre de la realitat. Té una estructura calcada a la dels "Elements" d'Euclides: primer les definicions, de vegades seguides d'explicacions, després els axiomes i finalment les proposicions, seguides de les seves demostracions i eventualment de corol·laris i escolis.

Causa sui: Característica de la substància (de Déu o la Natura) és ser causa de sí mateixa. Vegi's "Déu".

Conatus: Esforç per perseverar en el ser que experimenta tot ésser en la Natura. L'esforç del 'conatus' prové de la facultat autoprodutiva de la natura (natura naturant). Existir és actuar.

Democràcia: La democràcia (*imperium democraticum*) és el millor govern perquè és el més lliure i alhora el qui millor garanteix la igualtat. En la democràcia el dret natural de l'individu es transfereix a tota la societat en què l'individu participa, de manera que els individus, iguals en dret, en treballar pels interessos de tots treballen per l'interès propi. En altres paraules, la democràcia és el règim que permet que el poble sigui 'causa sui'. Per a Spinoza el poble és perfectament capaç d'autogovernar-se amb la condició de controlar les seves passions (objectiu de la llei) i de no precipitar-se en les decisions (cosa que es pot assolir amb l'educació).

Déu: La totalitat de l'ésser necessari, és a dir, la "substància" o la "natura". És una potència impersonal, no subjectiva, no dotada de consciència, ni de voluntat. Déu o la Natura és causa de sí mateix (*causa sui*), es produeix a si mateix (*natura naturant*) i es diversifica en una infinitat de modes (*natura naturada*). En aquest sentit, dir "Natura" equival dir "realitat" i la realitat és perfecta (per tant és Déu). Fora del Déu-Natura no hi ha res (o el que és el mateix: fora de la realitat no hi ha res) i, en conseqüència, Déu no és un esperit aliè al món (un creador extern), sinó el principi mateix d'autoorganització de la natura. Que la natura és "déu", no significa, per exemple, que els escarabats siguin sagrats (o "bons"), ni tan sols que hagin de ser respectats, sinó que són naturals o que són reals.

Dogma: Article de fe que no es pot discutir. Spinoza empra el mot "dogmata" ("els decrets que s'imposen"). Cal distingir-ne de dues menes. Els dogmes de la religió de llibre s'imposen per l'autoritat de Déu (o dels seus representants). En canvi els dogmes de la religió universal s'imposen a l'individu per la raó mateixa (per "la llum natural"),

val a dir, com a evidències de la raó. A nivell pràctic el dogma es revela "veritable" pel fet que som feliços quan el seguim.

Ètica: Déu o la natura no existeixen per a cap fi, no tenen cap voluntat (ni són 'bons' o 'dolents') i, per tant, l'ètica pot no té contingut normatiu, ni cap plantejament teleològic (finalista), ni cap fonamentació teològica. Com que no es pot aplicar el concepte de "voluntat" a Déu o la Natura, per tant, tampoc no es pot dir que les coses succeeixen o que cal fer-les "perquè és la voluntat de Déu". L'ètica consistirà així la pràctica vital que permet als humans alliberar-se de les passions (bàsicament de les passions tristes); en conseqüència no té cap sentit fer el bé cap motiu 'moral', sinó per la comprensió del bé. L'ètica espinoziana inclou una teoria de la societat i de l'Estat i conclou per una reflexió sobre la llibertat veritable i la beatitud.

Home: L'home "no és un imperi en un imperi", és a dir, no ocupa una posició privilegiada, excepte que a través del seu pensament és capaç d'experimentar l'alegria. Res no està fet "per als humans": Spinoza critica radicalment tota tesi antropocèntrica o teleològica. L'home pateix una tendència a veure les coses no pas tal com elles són sinó tal com ell és. La filosofia té un efecte alliberador en la mesura que mostra com és d'il·lusori referir-ho tot a l'home mateix. Alliberar-se d'aquesta tendència acostia a la "beatitud" (vegi's).

Indignació: al TRACTAT POLÍTIC és l'odi que experimentem envers algú que ha fet mal a un ésser semblant a nosaltres. És més viva com més s'assembla a nosaltres la víctima i sembla formar part tant de l'origen de l'Estat com de la seva dissolució.

Immanència: (del llatí "in/manere": restar en ell). En metafísica, el contrari a la transcendència. Que "Déu és immanent a la Natura" vol dir que la Natura porta en ella mateixa el principi de la seva autoproducció, és a dir, que no necessita res aliè a si mateixa per tal d'existir.

Llibertat: Spinoza critica la tesi cartesiana del lliure albir (la llibertat que tindrien els humans de jutjar o actuar fins i tot contra qualsevol motiu raonable o racional). Aquesta suposada llibertat no és més que la nostra ignorància del que ens determina. Per oposició Spinoza defineix la veritable llibertat –o llibertat del savi– com a consciència de la necessitat. L'home lliure és conscient del lloc de cada cosa i, en conseqüència, coneix també la relativitat del bé i del mal. Per a ell el càstig de la desraó és la desraó mateixa.

Natura nurant: La força autoproducció de la natura (vegi's: 'conatus').

Natura naturada: Els éssers que neixen de la natura nurant. Cada ser 'naturat' és un "mode o una manera de ser de la Natura.

Passions: La passió o el desig és l'esforç pel qual l'home s'esforça per perseverar en el ser. Com que hi ha infinites possibilitats de perseverar en el ser, les passions sempre són plurals. No es defineixen pels seus objectes, sinó per la seva força. Per això mateix les passions no es poden reprimir. L'alegria és el pas de l'home des d'una menor a una més gran perfecció (i la tristesa el seu contrari). L'amor és joia i l'odi és tristesa quan s'hi ajunta la idea d'una causa exterior.

Por: Una de les passions tristes. Tenim por dels uns dels altres, tenim por del poder i, finalment, també el poder té por de nosaltres. Alliberar-nos de la por (que fou ja el projecte d'Epicur) és l'objectiu fonamental de la filosofia i de la política.

República: Comunitat política o Estat en què el poder és assumit per la totalitat dels ciutadans. Al TRACTAT TEOLÒGIC POLÍTIC sovint el mot 'república' s'acompanya de l'adjectiu 'libera' –per descartar la tirania personal (cas del govern de Cromwell a Anglaterra o de les repúbliques aristocràtiques com Gènova o Venècia). Una república lliure podria tenir un govern aristocràtic a condició que respectés la llibertat d'expressió i de pensament de la comunitat política. Però la república democràtica és més lliure perquè garanteix la igualtat dels ciutadans per accedir al poder executiu i legislatiu.

Tolerància: Tot i que passi per ser un dels clàssics de la llibertat de pensament, en especial pel cap. XX del seu TRACTAT TEOLÒGIC POLÍTIC, Spinoza no considerava adient usar el mot 'tolerància' com un terme per descriure les relacions entre humans, si s'entén, per exemple, en el sentit de tolerar els errors o les diferències. La qüestió és més complexa: en la mesura que la substància té infinits atributs, tots aquests atributs tenen dret a existir: es tracta d'una qüestió de fet, no d'un problema de suposats "valors". "Tolerar" altres idees religioses o polítiques té el mateix sentit que "tolerar" que algú té el nas llarg o els ulls verds. Si les opinions formen la natura de l'home (i Déu és la Natura), llavors els humans han de ser déu per als altres humans. Estrictament, el mot 'tollerantia' només apareix un cop en tota l'obra de Spinoza i no en cap sentit moral o polític, sinó en sentit etimològic (suportar un dolor, un pes...).

Utilitat: "Res no hi ha més útil a l'home que l'home" (ÈTICA IV, proposició 18, escoli), frase que cal interpretar en el sentit que no hi ha res més útil per a mi mateix que jo. La utilitat és la conservació del ser. Això no implica ser egoista, sinó previsor.

Virtut: "Virtut" en llatí significa "força moral" i en Spinoza s'identifica amb el desig que ens fa feliços. Per a Spinoza deriva d'una determinada idea de l'home; la frase spinoziana "la beatitud no el preu de la virtut", significa que hom no arriba a ser virtuós ni per la mortificació, ni pel sacrifici, ni per la submissió. Però això no vol dir que la felicitat sigui una mena d'egoisme, sinó tot al contrari. La felicitat virtuosa es troba en la justícia, entesa com a millor forma d'evitar el mal.